

Identification of the legal Sources Governing the Environmental Considerations of EPC contracts in the Iranian Oil and Gas Industry

Farzad Masoudi¹, Seyed Nasrollah Ebrahimi², Mostafa Mandegar³

1. PhD Candidate in private law, Shiraz branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran, Email: arzad.masodi@gmail.com

2. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Law, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Iran, Email: snebrahimi@ut.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Law & Political Science, Shiraz branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran, Email: drmandegar@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Manuscript received:
12 December 2020

final revision received:
9 April 2021

accepted:
12 August 2024

published online:
13 August 2024

Keywords:

Environment, Legal Resources, International Convention, Oil and Gas, EPC Contract

Abstract

Identifying environmental considerations and the legal requirements governing Engineering, Procurement, and Construction (EPC) contracts is of particular importance. The implementation of Iranian oil and gas industry projects through EPC contracts is common, and one of the key ambiguities in these contracts lies in identifying environmental considerations and clarifying the requirements that govern them. For this reason, issues such as preventing environmental pollution, managing waste, planning for hazardous materials management, restoring the ecosystem to its original state, and dismantling workshops and production vessels are first examined. Subsequently, two key questions are addressed: Do the above examples fall under mandatory legal requirements? To what extent do these legal requirements apply—are they limited to domestic law, or can international documents also be relied upon? The first hypothesis of this study is that the aforementioned environmental considerations are subject to mandatory legal requirements. The second hypothesis proposes a distinction between domestic legal sources and international documents related to environmental considerations. In other words, depending on whether the project is implemented using the EPC method in onshore or offshore settings, the applicable legal requirements may vary.

Cite this article: Masoudi, Farzad; Ebrahimi, Seyed Nasrollah; Mandegar, Mostafa (2024, Spring & Summer)“ Identification of the legal sources governing the environmental considerations of EPC contracts in the Iranian oil and gas industry” *Energy Law Studies*, 10 (1): 131 – 158. <https://doi.com/10.22059/JRELS.2025.314598.406>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

Introduction

According to EPC contracts in the Iranian oil and gas industry, in addition to complying with all national laws regarding environmental considerations, the contractor is required to perform its services based on standards and guidelines related to environmental issues that apply in the international oil industry. Nowadays, the use of engineering, procurement, and construction contracts is common in most countries worldwide, and this approach is also used in Iranian industrial and non-industrial projects. Environmental considerations in Iranian oil and gas EPC contracts are agreed upon by the parties as a binding contract, and in this regard, the legal sources and requirements of this agreement must be verified.

Method

This study examines and analyzes environmental regulations in engineering, procurement, and construction contracts in the Iranian oil and gas industry. The research method is qualitative and includes an analysis of environmental regulations in petroleum laws and contracts and selected case studies.

Results

This study has shown that the recorded instances of environmental considerations in Iran's oil and gas EPC contracts, regardless of industry standards, are divided into two general categories. The first category is dismantling the workshop, subject to paragraph 3 of Article 16, which includes dismantling the facilities, removing excess materials, and ancillary facilities. The second category is compliance with the contents of Appendix 8 of these contracts, which includes measures such as preventing environmental pollution, waste management, adopting proper management of hazardous materials related to the project, and restoring the ecosystem to its original state. Identifying examples of environmental considerations in these contracts allows for the identification of the legal sources governing them.

The most comprehensive legal regulation that encompasses the examples enumerated in EPC contracts is the Regulation on the Elimination of Environmental Pollution in Petroleum Activities. According to this regulation, examples such as preventing environmental pollution, planning for waste management, planning for the management of hazardous materials, and restoring the

ecosystem to its original state have been identified. Among these environmental considerations, the issue of preventing environmental pollution has been allocated the most legal resources.

Conclusions

This study focuses solely on environmental considerations in Iranian oil and gas EPC contracts, dividing them into two general categories. The first category identifies examples related to environmental considerations in Iranian oil and gas industry EPC contracts, and the second category identifies legal concepts related to this issue. It should be noted that environmental laws in Iran are numerous, scattered, and extensive, making it difficult to identify the relevant laws at the time of concluding a contract or even during a dispute. For this reason, this study has been divided into two parts. The first part deals with the statistical environmental considerations of EPC contracts so that the parties to these contracts are familiar with the extent of their rights and obligations. The second part examines the environmental legal sources related to these contracts so that, in addition to the contracting parties, the legislator can also identify and amend deficient laws, and the legal community can determine the correct legal framework in necessary cases.

Despite the existence of numerous domestic laws regarding this study, legal and contractual gaps are still observed in both domestic and foreign laws. For example, waste management, as one of the aspects examined in this study, has legal support and is identified in the Waste Management Law. However, it is worth noting that the most important example examined in Iranian oil and gas EPC contracts—namely, the dismantling of facilities—lacks legal support in domestic laws and has not been formally recognized by the Iranian legislator. This deficiency is particularly evident in cases where the project is implemented offshore.

Author Contributions

The corresponding author was responsible for conceptualization, writing, and data collection, while the other authors reviewed the article and provided corrective feedback.

Data Availability Statement Data available on request from the authors.

Acknowledgments

I express my sincere gratitude to Dr. Ebrahimi and Dr. Mandegar for their thorough review of the paper and their valuable insights.

Ethical Considerations

The study adhered to ethical guidelines, ensuring the privacy and confidentiality of all information and data.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Declaration of conflicting interests

The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY) license.

تمیز منابع قانونی حاکم بر ملاحظات زیست‌محیطی قراردادهای EPC صنعت نفت و گاز ایران

فرزاد مسعودی^۱، سید نصرالله ابراهیمی^۲، مصطفی ماندگار^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: farzad.masodi@gmail.com
۲. نویسنده مسئول؛ دانشیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: snebrahimi@ut.ac.ir
۳. استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: drmandegar@gmail.com

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:	مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت:	۲۲ آذر ۱۳۹۹
تاریخ بازنگری:	۲۰ فروردین ۱۴۰۰
تاریخ پذیرش:	۲۲ مرداد ۱۴۰۳
تاریخ انتشار:	۲۳ مرداد ۱۴۰۳
کلید واژه‌ها:	قرارداد EPC، کنوانسیون بین‌المللی، محیط‌زیست، منابع قانونی، نفت و گاز.

استناد: مسعودی، فرزاد؛ ابراهیمی، سید نصرالله؛ ماندگار، مصطفی (بهار و تابستان ۱۴۰۳). «تمیز منابع قانونی حاکم بر ملاحظات زیست‌محیطی قراردادهای EPC صنعت نفت و گاز ایران»، *مطالعات حقوق انرژی*، ۱۰ (۱)، ۱۵۸ - ۱۳۱.

<http://doi.org/10.22059/JRELS.2025.314598.406>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

مقدمه

طبق قراردادهای EPC^۱ صنعت نفت و گاز ایران، پیمانکار درباره ملاحظات زیست محیطی، افزون بر رعایت تمامی قوانین ملی، به اجرای خدمات خود براساس معیارها و دستورالعمل‌های مربوط به مسائل زیست محیطی که در صنعت بین‌المللی نفت کاربرد دارد، مکلف می‌شود (حاتمی، ۱۳۹۳: ۸۴۴). امروزه بهره‌گیری از قراردادهای مهندسی، تأمین کالا و ساخت در اغلب کشورهای جهان رایج بوده و این مهم در پروژه‌های صنعتی و غیرصنعتی ایران نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. از این رو، بیشتر نویسندگان بر این باورند که قراردادهای یادشده، نقش چشمگیری در پروژه‌های زیربنایی و عظیم در بیشتر کشورها بازی می‌کند (Picha, 2015: 398). با وجود این، باید افزود که ملاحظات زیست محیطی در قراردادهای مهندسی، تأمین کالا، خدمات و ساخت صنعت نفت و گاز ایران - اعم از اینکه اجرای موضوع قرارداد در خشکی باشد یا فراساحل - جزء اصول حقوقی حاکم بر این قرارداد است (مسعودی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۶۷). ملاحظات زیست محیطی در قراردادهای EPC نفت و گاز ایران^۲ به عنوان یک قرارداد الزام‌آور مورد توافق طرفین قرار گرفته و از این حیث، باید منابع و الزامات قانونی این توافق احراز گردد.

لازم به توضیح است که صنعت نفت و گاز ایران دارای قراردادهای EPC اختصاصی است که آن را از قرارداد EPC موضوع نشریه^۳ ۵۴۹۰ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور^۳ متمایز می‌سازد. البته بررسی تفاوت‌های بین دو قرارداد فوق موضوع دیگری است که در جای خود باید مورد بررسی قرار گیرد.

از سوی دیگر، این نوشتار در مقام تطبیق و بررسی وجوه تشابه و تفاوت بین ملاحظات زیست محیطی در دو قرارداد EPC حوزه صنعت نفت و گاز و سازمان برنامه‌ریزی و مدیریت کشور نیست.

بنابراین می‌توان گفت که این نوشتار صرفاً حاوی ملاحظات زیست محیطی قراردادهای EPC نفت و گاز ایران بوده و از این حیث به دو دسته کلی تقسیم شده است: ۱. مصادیق شناسایی شده

1. Engineering, procurement and construction (EPC) contracts

۲. قرارداد فوق توسط معاونت مهندسی وزارت نفت به عنوان سند الزام‌آور برای اجرای قراردادها به روش EPC در پروژه‌های نفتی به صورت آزمایشی از تاریخ ۱۳۹۶/۳/۲۲ ابلاغ گردیده و در نهایت نسخه قطعی آن به شماره ۹۸/۱۳۳۷۸۷ در تاریخ ۱۳۹۸/۳/۲۶ با عنوان «موافقت‌نامه، شرایط عمومی و شرایط خصوصی پیمان‌های مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، ساختمان و نصب (EPC) اختصاصی صنعت نفت» ابلاغ شده است. گفتنی است که نسخه نهایی شده این قرارداد هیچ تفاوتی با نسخه موقت آن ندارد.

۳. قرارداد EPC صنعتی از نوع اول، سازمان برنامه‌بودجه، نشریه شماره ۵۴۹۰، شماره ۱۰۵/۱۸۹۲۹/۷۱۰۵ مورخ ۱۳۸۰/۱۱/۲۴.

مربوط به ملاحظات زیست‌محیطی در قراردادهای EPC صنعت نفت و گاز ایران؛ ۲. شناسایی انگاره‌های قانونی مرتبط با این موضوع.^۱

ناگفته پیداست که قوانین مرتبط با محیط‌زیست در ایران به قدری متعدد، پراکنده و گسترده است که در زمان انعقاد قرارداد و یا حتی در زمان اختلاف، به دشواری می‌توان قوانین مرتبط با این حوزه را شناسایی کرد. به‌منظور پاسخ به پرسش‌های این مقاله، پژوهش پیش‌رو به دو بخش

۱. شایان توجه است که تعداد قوانین داخلی (غیرمنسوخه) مربوط به حوزه محیط‌زیست ایران به‌طور دقیق شامل پنجاه فقره قانون و آیین‌نامه است که در این مقاله صرفاً منابع قانونی مرتبط با قراردادهای EPC حوزه صنعت نفت و گاز شناسایی و مورد بررسی قرار گرفته است. قوانین مرتبط با محیط‌زیست عبارت‌اند از: اساسنامه صندوق ملی محیط‌زیست مصوب ۱۳۹۳، قانون حفاظت و به‌سازی محیط‌زیست مصوب ۱۳۵۳، آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت و به‌سازی محیط‌زیست مصوب ۱۳۵۴، قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴، آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸، قانون حفاظت، احیا و مدیریت تالاب‌های کشور مصوب ۱۳۹۶، آیین‌نامه نحوه حفاظت، احیا و مدیریت تالاب‌های کشور مصوب ۱۳۹۴، قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۴۶، آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۴۶، قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶، آیین‌نامه اجرایی ماده (۳۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۹۴، قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور مصوب ۱۳۷۱، آیین‌نامه اجرایی ماده یک قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور مصوب ۱۳۷۱، آیین‌نامه اجرایی ماده ۲ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور مصوب ۱۳۷۱، قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۲، آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳، قانون دریایی ایران مصوب ۱۳۴۳ با اصلاحات بعدی، آیین‌نامه اجرایی ماده (۲۸) قانون دریایی ایران مصوب ۱۳۹۶، قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲، قانون تشکیل شورای عالی اقیانوس‌شناسی کشور مصوب ۱۳۷۰، آیین‌نامه مربوط به وظایف و طرز کار شورای عالی اقیانوس‌شناسی کشور و کمیته‌های هفتگانه آن مصوب ۱۳۷۳، قانون حفاظت دریا و رودخانه‌های مرزی از آلودگی با مواد نفتی مصوب ۱۳۸۹، آیین‌نامه اجرایی تبصره (۳) ماده (۳) قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی مصوب ۱۳۸۹، آیین‌نامه اجرایی ماده (۵) قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی مصوب ۱۳۸۹، آیین‌نامه اجرایی ماده (۶) قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی مصوب ۱۳۹۲، قانون مدیریت پسماندها مصوب ۱۳۸۳، آیین‌نامه اجرایی قانون مدیریت پسماندها مصوب ۱۳۸۴، قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶، قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴، آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۹، قانون ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۸، آیین‌نامه اجرایی قانون ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۱، قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۸، آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۹، قانون تشکیل کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی مصوب ۱۳۷۰، آیین‌نامه اجرایی ماده واحد قانون تشکیل کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی مصوب ۱۳۷۲، قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آن‌ها مصوب ۱۳۸۴، لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها مصوب ۱۳۵۹، قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۷۴، آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۸۶، دستورالعمل ماده ۱۰ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۸۶، دستورالعمل اجرایی ماده ۱۶ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها مصوب ۱۳۸۷، قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۱۳۵۴، آیین‌نامه اجرایی تبصره (۲) ماده (۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۱۳۸۷، قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶، آیین‌نامه اجرایی قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶ با اصلاحات ۱۳۷۴، قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ و آیین‌نامه اجرایی فصل دوم قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۳.

تقسیم شده است: اول، ملاحظات احصاشده زیست‌محیطی قراردادهای EPC و دوم، بررسی منابع قانونی زیست‌محیطی مرتبط با این قرارداد. گفتنی است که برای آسانی در نوشتار، از این پس به جای عبارت «قراردادهای مهندسی، تأمین کالا، خدمات و ساخت» از عبارت «قرارداد EPC» استفاده می‌شود.

۱. ملاحظات احصاشده زیست‌محیطی قراردادهای EPC

پیش از ورود به موضوع ملاحظات زیست‌محیطی، لازم است قرارداد EPC به اختصار تعریف شود. با توجه به نیازهای کارفرمایان در بخش‌های مختلف صنعتی از یک پروژه و در مقابل تخصص و تجربه‌های پیمانکاران در امور پیمانکاری و بسته به اهداف و نیازهای یک پروژه، بخش‌های سه‌گانه طراحی، تأمین کالا، خدمات و ساخت تحت یک قرارداد واحد منعقد می‌شود. بنابراین، استفاده از این قراردادها متناسب با نیاز کارفرما ارتباط مستقیمی دارد. از این رو، قراردادهای EPC به چهار دسته قراردادهای مکانیکال^۱، کلید در دست^۲، مدیریت و ساخت^۳ و سرانجام مهندسی، ساخت و تأمین مالی^۴ تقسیم می‌شود (مسعودی و همکاران، ۱۴۰۰: انتشار آنلاین).

بنابراین، قراردادهای یادشده با نام دیگری زیر عنوان «طرح و ساخت» در ماده ۳ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت پیمانکاران چنین تعریف شده است: «روشی برای اجرای طرح یا پروژه که طبق آن، طراحی، تأمین مصالح و تجهیزات و خدمات فنی مربوط به آنها، ساختمان، نصب، راه‌اندازی، آزمایش‌های کارایی و سایر خدمات جنبی مربوط به آنها، به صورت توأم توسط یک پیمانکار طرح و ساخت انجام می‌شود». در همه اقسام ذکرشده قراردادهای EPC، می‌توان موضوع ملاحظات زیست‌محیطی را دید.

امروزه حقوق محیط‌زیست و انرژی آن‌چنان درهم تنیده‌اند که تفکیک آن دو از یکدیگر ممکن نیست. اثر این تلفیق به‌گونه‌ای است که برخی از پروژه‌های حوزه نفت و گاز به سبب رعایت نکردن ملاحظات زیست‌محیطی یا ناهماهنگی قرارداد با مقررات الزام‌آور متوقف مانده است (ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۸۴).

همچنین باید افزود که ضوابط زیست‌محیطی در قراردادهای نفت و گاز بیشتر به سه روش کلی پیش‌بینی می‌شود: ۱. روش ارجاع به قوانین و مقررات ملی زیست‌محیطی؛ ۲. روش ارجاع به معیارهای بین‌المللی این صنعت؛ ۳. روش ارجاع با تلفیق دو روش پیش‌گفته در قراردادها

-
1. Mechanical Completion Contract
 2. EPC Turnkey
 3. Engineering, procurement and construction management (EPCM) contracts
 4. Engineering, procurement, construction and finance (EPCF) contracts

(Tienhaara, 2011: 16). اما خوانش قراردادهای EPC اختصاصی نفت و گاز ایران حکایت از پذیرش هیچ‌یک از روش‌های بالا نداشته و در نتیجه مشخص نیست که ملاحظات زیست‌محیطی در زمان انعقاد، اجرا و پایان قرارداد از چه منابع قانونی تبعیت می‌کنند. شاید بتوان گفت دلیل این ابهام، الگوبرداری این قرارداد از کتاب نقره‌ای^۱ اتحادیه بین‌المللی مهندسان مشاور^۲ باشد^۳ که اساساً در مقام بیان این مطلب نبوده و تدوین‌کنندگان ایرانی قرارداد EPC اختصاصی نفت و گاز نیز به این مهم توجه نکرده‌اند.

با وجود این، باید گفت که مصادیق احصاشده ملاحظات زیست‌محیطی قراردادهای EPC نفت و گاز ایران، به دو دسته تکالیف موضوع بند سوم ماده ۱۶ و رعایت مطالب پیوست هشت این قراردادها تقسیم می‌شوند. برابر بند سوم ماده یادشده، پیمانکار مکلف است: اولاً، پس از پایان پروژه، به خروج تمام مصالح مازاد، ماشین‌آلات، ابزار، تمام ابنیه موقت و تأسیسات جانبی اقدام نموده و محیط پروژه را از موارد فوق پاکسازی و پروژه را به کارفرما تحویل دهد که از این اقدام با نام «برچیدن کارگاه» یاد می‌شود؛ ثانیاً، پیمانکار مکلف است همه اراضی پروژه، مستحقات، راه‌ها و سایر ابنیه را که در اختیار وی بوده، طبق اصول فنی به صورت تمیز بهره‌برداری و نگهداری کند.

به دلالت پیوست شماره هشت قراردادهای EPC نفت و گاز ایران، پیمانکار موظف است از آلاینده‌گی محیط‌زیست جلوگیری نموده و به برنامه‌ریزی و مدیریت پسماند مربوط به پروژه اقدام کند. همچنین وی مکلف است مدیریتی صحیح برای مواد خطرناک مربوط به پروژه اعمال نماید؛ اعم از اینکه مواد خطرناک ناشی از قسمت تأمین کالا و تجهیزات باشد یا ساخت پروژه.

همچنین پیمانکار مکلف است پس از پایان پروژه، زیست‌بوم را به حالت اولیه بازگرداند. بنابر اسباب پیش‌گفته، اجرای عملیات نفتی بخش عمده‌ای از محیط‌زیست را به شکل‌های مختلف، اعم از اینکه در خشکی باشد یا فراساحل، در معرض خطر قرار می‌دهد. پیمانکار افزون بر حفاظت از محیط‌زیست در طول اجرای پروژه، مکلف به حفاظت از آن پس از اتمام پروژه (همسو با تعهدات قراردادی خود) است؛ برای مثال، استفاده از مواد منفجره از سوی پیمانکاران نفتی برای آزاد کردن پایه سکو از کف دریا موجب نابودی زندگی موجودات دریایی شده و محیط‌زیست

1. Silver Book

2. International Federation of Consulting Engineers

۳. در بند هجدهم ماده ۴ قرارداد نمونه فیدیک آمده است: «پیمانکار باید کلیه اقدامات معقولانه برای حفاظت از محیط‌زیست (هم درون و هم خارج از سایت) را اتخاذ نماید و آسیب و مزاحمت به مردم و اموال ناشی از آلودگی، سروصدا و دیگر عملیات خود را محدود نماید. پیمانکار باید تضمین کند که تشعشعات، ضایعات تخلیه‌شده سطحی و فاضلاب ناشی از فعالیت‌های کارفرما نباید بیشتر از مقادیر بیان شده در الزامات پیمانکار و نباید بیشتر از مقادیر تعیین شده توسط قوانین حاکم باشد».

دریایی را به مخاطره انداخته و ممکن است پس از اتمام پروژه برخی از مواد منفجره، عمل نکرده باشد (M.Macdonald, 1994: 94).

۲. مقررات و الزامات زیست‌محیطی مرتبط با قراردادهای EPC

ازیکسو، طبق پیوست هشت قراردادهای EPC نفت‌وگاز، طرفین قرارداد مکلف‌اند ضوابط محیط‌زیست مربوط به پروژه را در لوح‌فشرده درج نموده و لوح نیز پیوست قرارداد گردد. ازسوی‌دیگر، طبق ماده ۲ قراردادهای موضوع بحث، پیوست‌ها جزء جدایی‌ناپذیر این قراردادها هستند. ازاین‌رو: اولاً، طرفین قرارداد با آگاهی از ضوابط و قوانین می‌توانند قلمرو حقوق و تکالیف قراردادی خود را درباره ملاحظات زیست‌محیطی مشخص نموده و ازسوی‌دیگر، در زمان بروز اختلاف، مرجع حل‌وفصل اختلاف می‌تواند به آسانی و بدون ابهام قانون معتبر و حاکم دراین‌باره را تشخیص دهد.

۲.۱. ضوابط زیست‌محیطی ملی مرتبط با قرارداد EPC

قانون‌گذار ایرانی در زمینه شناسایی ملاحظات مربوط به محیط‌زیست و تدوین آثار حقوقی برای اشخاص دخیل در این امور، قوانین متعددی را به تصویب رسانده است. قوانین داخلی در برخی موارد به‌طور صریح و در برخی دیگر به‌طور ضمنی حاوی ملاحظات زیست‌محیطی مندرج در قراردادهای EPC صنعت نفت‌وگاز است.

۲.۱.۱. قانون اساسی

اصل پنجاهم قانون اساسی نیز به موضوع حفاظت از محیط‌زیست پرداخته است. این اصل مقرر می‌دارد: «در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. ازاین‌رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است». در ملازمه این اصل با قراردادهای موضوع بحث باید گفت که نفت‌وگاز طبق اصول ۴۴ و ۴۵ قانون اساسی در اختیار دولت ایران قرار داشته و دولت از طریق وزارت نفت و شرکت‌های تابعه می‌تواند در این حوزه به انعقاد قراردادهای EPC اقدام کند. بنابراین، طبق اصل پنجاه قانون اساسی، هرگونه فعالیت زیست‌محیطی ازجمله مصادیق احصاشده در قرارداد EPC که موجب آلودگی محیط‌زیست یا تخریب آن شود، ممنوع اعلام گردیده است.

۲.۱.۲. قوانین نفت

در آغاز باید گفت که قانون‌گذار، قراردادهای خدماتی مانند قرارداد EPC را در قانون نفت ۱۳۵۳ مورد تصریح قرار داده است. به موجب این قانون، تنها شرکت ملی نفت ایران، حق انعقاد قراردادهای پیمانکاری با شرکت‌های بین‌المللی نفتی را دارد. بنابراین قراردادهای موضوع بحث طبق قانون فوق مورد شناسایی قرار گرفته و کلیه احکام و آثار این قانون بر این قرارداد بار می‌شود. از این‌رو، ماده ۲۶ قانون نفت مصوب ۱۳۵۳/۵/۸، طرفین قراردادهای EPC را مکلف کرد همه دقت خود را در جلوگیری از آلودگی محیط‌زیست (هوا، آب و زمین) اختصاص دهند. قانون یادشده، به موجب ماده ۱۲ قانون نفت مصوب ۱۳۶۶/۷/۷ ملغی گردیده و موضوع حفاظت از محیط‌زیست به صورت مختصر و کوتاه در تعریف عملیات نفتی مندرج در ماده یک مورد اشاره قرار گرفته و ماده ۷ این قانون عیناً مطابق ماده ۲۶ قانون سابق به رشته تحریر درآمده است. در ادامه، قانون نفت ۱۳۶۶ در تاریخ ۱۳۹۰/۴/۱، توسط قانون‌گذار اصلاح شد، بی‌آنکه راجع به ملاحظات زیست‌محیطی سخنی به میان آمده باشد.^۱ این مهم، یکی از کاستی‌های موجود در قوانین نفتی است؛ زیرا مفروض آن است که موضوع‌های مربوط به نفت و گاز را باید در قوانین نفتی جست‌وجو کرد؛ درحالی‌که دقت در قوانین نفتی کشور نشان می‌دهد که فاقد پیش‌بینی درست و کارا در این زمینه است.

از این حیث به سبب فقدان یک برنامه جامع در قوانین نفتی، مطابق قرارداد کارفرما رعایت ملاحظات زیست‌محیطی را برعهده پیمانکار قرار می‌دهد. تجربه‌ها نشان داده است که منافع پیمانکاران در این گونه شروط قراردادی با آثار مالی مستقیم در اجرای پروژه نمایان شده و عناصر اساسی قرارداد شامل داده‌های فنی پروژه، هزینه‌های پیش‌بینی‌شده، مدیریت زمان و صورت‌وضعیت‌های ارائه‌شده، بیشتر مورد توجه پیمانکار بوده و معمولاً مصادیق مربوط به عوامل زیست‌محیطی کمتر در نظر گرفته می‌شوند (3: Abbaspour, 2018). بدین‌سان در قراردادهای EPC، پیمانکاران با استفاده از تجهیزات نامناسب، غیراستاندارد و رعایت نکردن ملاحظات زیست‌محیطی سعی در افزایش سود خود دارند؛ چه اینکه مبلغ قراردادهای موضوع بحث، مقطوع بوده و رعایت نکردن ملاحظات زیست‌محیطی می‌تواند سود بیشتری از مبلغ قرارداد را نصیب پیمانکار نماید (شعبانی چهرمی، ۱۳۹۷: ۳۸۶). از سوی دیگر، یکی از عیب‌های استفاده از این قراردادها در صنعت نفت و گاز کشور، عدم نظارت کارفرما بر پیمانکار است (صابری، ۱۳۹۵: ۱۰۵)؛ زیرا قراردادهای

۱. سکوت قانون‌گذار در این موضوع، آثار مخربی در قراردادهای EPC در پی دارد؛ برای نمونه، در پروژه سامانه کشف و اعلان حریق اسکله‌های شرقی و غربی در پایانه نفتی خارگ به روش EPC هیچ مقرره‌ای درباره ملاحظات زیست‌محیطی در اسناد مناقصه و شرایط عمومی قرارداد پیش‌بینی نشده، ولی در شرایط خصوصی، قسمتی از قیمت قرارداد به موضوع ملاحظات زیست‌محیطی اختصاص یافته است.

موضوع بحث، محصول محور بوده و ذهنیت کارفرما بیشتر بر هدف اصلی پروژه، یعنی حصول محصول، استوار است، نه ملاحظات زیست‌محیطی. از این رو، پیشنهاد شده است که سرفصل‌های بودجه‌ای مربوط به اقدامات زیست‌محیطی در ساختار شکست کار^۱ و شکست هزینه^۲ مشخص و تعریف گردد (Abbaspour, 2018: 10).

۳.۱.۲. قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران

از دیگر منابع قانونی مربوط به ملاحظات زیست‌محیطی، قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه است. گفتنی است که انعقاد قرارداد به روش EPC در حوزه نفت و گاز ایران به دلالت تبصره ۲۲ قانون برنامه پنج‌ساله دوم، بند «الف» ماده ۳۱ قانون برنامه پنج‌ساله چهارم، بند «ب» ماده ۲۱۴ و ماده ۱۶۴ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم و ماده ۴۸ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد شناسایی قرار گرفته است.

در قانون برنامه پنج‌ساله اول کشور به ملاحظات زیست‌محیطی و مصادیق آن توجهی نشده است، اما در بند «الف» تبصره ۸۲ قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه، رعایت ملاحظات زیست‌محیطی در کلیه طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ تولیدی و خدماتی مورد توجه قرار گرفته و طرفین قراردادهای EPC مکلف‌اند پیش از اجرا و در مرحله انجام مطالعات امکان‌سنجی و مکان‌یابی براساس الگوهای مصوب شورای عالی حفاظت محیط‌زیست، آن را مورد ارزیابی زیست‌محیطی قرار دهند.

این درحالی است که در قراردادهای EPC، بخش‌های سه‌گانه مربوط به مهندسی، تأمین کالا و ساخت وجود دارند و برنامه دوم توسعه از نظر زیست‌محیطی، تنها به قسمت مهندسی این قراردادها توجه داشته و از سایر ملاحظات احصاشده سخنی به میان نیامده است. بنابراین، به دلالت همین موارد در بند «ب» ماده ۱۴ قانون برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه، شرکت ملی نفت ایران مکلف به رعایت مقررات و ملاحظات زیست‌محیطی گردیده است.

همچنین از میان موارد احصاشده ملاحظات زیست‌محیطی در قراردادهای موضوع بحث، جلوگیری از آلودگی محیط‌زیست در بند «ج» ماده ۱۰۴ قانون برنامه پنج‌ساله سوم کشور مورد توجه قرار گرفته است. متأسفانه در بند هشت ماده ۱۴ برنامه چهارم توسعه تنها عبارت «رعایت مقررات و ملاحظات زیست‌محیطی» در پروژه‌های نفتی و گازی کشور مورد اشاره قرار گرفته است. همچنین در ماده ۵۹ این قانون به موضوع هزینه‌های ناشی از آلودگی و تخریب

-
1. work breakdown structure (WBS)
 2. cost breakdown structure (CBS)

محیطزیست پرداخته شده است؛ بی‌آنکه به اصل موضوع یا همان جلوگیری از آلودگی و تخریب محیطزیست بپردازد.

در بند «ب» ماده ۱۲۹ برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه به وزارت نفت و شرکت‌های تابعه تکلیف شده است که ملاحظات زیست‌محیطی در همه فعالیت‌های اکتشاف، توسعه، استخراج و تولید نفت و گاز بدون نام بردن از مصادیق آن، نظارت نموده و عیناً مفاد برنامه دوم توسعه در بند «الف» ماده ۱۹۲ همین برنامه گنجانده شده و متخلفان از موارد فوق، مشمول ماده ۳۰ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴/۲/۳ می‌شوند که البته این قانون به موجب قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶/۴/۲۵ نسخ شده که قانون فوق در این باره فاقد ضمانت‌اجراست. همچنین طبق بند «الف» ماده ۳۸ برنامه ششم توسعه، دولت تنها نقش نظارتی بر ارزیابی راهبردی محیطزیست داشته و به ملاحظات زیست‌محیطی در پروژه‌های نفتی اشاره‌ای نشده است.

۲.۱.۴. قانون حفاظت و به‌سازی محیطزیست

نخستین قانونی که توجهی اولیه و اساسی به حفظ و صیانت محیطزیست در ایران داشته است، «قانون حفاظت و به‌سازی محیطزیست» مورخ ۱۳۵۳/۳/۲۸ است. این قانون در تاریخ ۱۳۷۱/۸/۲۴ با اصلاحاتی نیز روبه‌رو گردیده (صرفاً تبصره ۲ ماده یک این قانون نسخ شده است) که البته هنوز به‌عنوان قانون مبنایی در زمینه محیطزیست ایران شناخته می‌شود. ماده ۹ قانون مزبور، ممنوعیت هرگونه عملی را که سبب آلودگی محیطزیست گردد اعلام نموده و آلودگی محیطزیست را تعریف می‌کند. برابر این تعریف، «آلوده ساختن محیطزیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن را به‌طوری که زیان‌آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده و یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد، تغییر دهد». با توجه به اطلاق قانون فوق، می‌توان یکی از جنبه‌های احصاشده مربوط در قراردادهای EPC را در این قانون یافت. موضوع جلوگیری از آلودگی یا تخریب محیطزیست در این قانون مورد شناسایی قرار گرفته و با اطلاق حاکم بر این موضوع قابل‌تسری به قراردادهای موضوع بحث است؛ اما نظر به گذشت طولانی از تصویب این قانون، ضمانت‌اجرای مؤثری که شایسته بازدارندگی از آلودگی و تخریب محیطزیست باشد در آن دیده نمی‌شود.

۲.۱.۵. قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد

نفتی

این قانون مربوط به حفاظت از محیط‌زیست دریایی بوده که در تاریخ ۱۳۸۹/۶/۳۱ به تصویب رسیده است.^۱ آلودگی در تعریف این قانون عبارت است از «تخلیه یا نشست (نشست) نفت یا هرگونه مخلوط نفتی در آب‌های مشمول این قانون». قانون‌گذار در ماده ۲ این قانون با مشخص کردن محدوده آلودگی مقرر می‌دارد: «مناطق دریایی موضوع قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲/۱/۳۱ و آب‌های تحت حاکمیت دولت جمهوری اسلامی ایران در دریای خزر و رودخانه‌های قابل کشتیرانی».

همان‌طور که گفته شد، قراردادهای EPC قابلیت اجرا در پروژه‌های واقع در خشکی^۲ و فراساحل^۳ را دارا بوده و هم‌اکنون بسیاری از این قراردادها در هر دو منطقه فوق در حال اجراء است. پس، این قانون از دو نظر قابل توجه است: ۱. مفاد قانون درباره جلودگیری از آلودگی مشمول مناطق دریایی و آب‌های داخلی و دریای سرزمینی ایران است؛ ۲. موضوع آلودگی به نفت و فرآورده‌های نفتی بازمی‌گردد؛ چه اینکه طبق بند «ب» ماده یک این قانون، منابع آلوده‌کننده دریایی شامل مواد نفتی، کلیه تأسیسات ثابت و شناور، تأسیسات نفتی و غیره است. از این رو، قراردادهای EPC هم در مفاد و هم در موضوع مشمول این قانون شده و می‌توان این قانون را در سبب ضوابط محیط‌زیست مدنظر پیوست هجده قرارداد EPC نفت و گاز ایران گنجانده.

۲.۱.۶. قانون مدیریت پسماندها

پیش از تصویب قانون مدیریت پسماندها، هیچ قانون جامعی درباره کنترل و مقابله با پسماندها وجود نداشت و احکام و قواعد مربوط به این موضوع، به صورت تلویحی تابع مقررات و قوانین پراکنده‌ای از جمله قانون شهرداری‌ها، قانون مجازات در بحث آلودگی محیط‌زیست و سایر قوانین مخصوص بود (فرج‌دنیوی، ۱۳۸۷: ۱۷۳).

قانون مدیریت پسماندها مصوب ۱۳۸۳/۲/۲۰، پسماندهای محیطی را مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از عمل انسان دانسته و سه حالت مایع، جامد و گاز برای پسماند پیش‌بینی کرده است. در

۱. در این زمینه قانون حفاظت دریا و رودخانه‌های مرزی از آلودگی با مواد نفتی مصوب ۱۳۵۴/۱۱/۱۴ نیز وجود دارد که به‌رغم تشابه با قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی مصوب ۱۳۸۹/۶/۳۱، همچنان به عمر حقوقی خود ادامه داده و صرفاً برخی از مواد آن به‌موجب قوانین دیگر نسخ شده است. برای اطلاع از قوانین و یا مواد منسوخ در حوزه محیط‌زیست، ر.ک: «قانون فهرست قوانین و احکام منسوخ در حوزه محیط‌زیست مصوب ۱۳۹۹/۶/۱۹ مجلس شورای اسلامی».

2. onshore

3. offshore

بند ۵ از قسمت «ب» ماده ۲ این قانون پسماندهای صنعتی و پالایشگاهی صنایع نفت، گاز، پتروشیمی و نیروگاهی مورد شناسایی قرار گرفته است. قراردادهای EPC که قابلیت استفاده در حوزه‌های بالادستی^۱ و پایین‌دستی^۲ نفت و گاز را دارند درخصوص مصادیق احصاشده زیست‌محیطی مشمول این قانون می‌شوند؛ زیرا یکی از ملاحظات زیست‌محیطی، برنامه مدیریت پسماند در قراردادهای EPC (پیوست هشت قرارداد) است؛ برای مثال، اگر موضوع این قراردادها حفاری، ساخت پالایشگاه و یا تولید محصول باشد، امکان وجود پسماندهای حاصل از فعالیت‌های انسانی یا مربوط به محصول پروژه قابل پیش‌بینی بوده و از حیث برنامه‌ریزی و متعهد کردن پیمانکار به مدیریت پسماند، می‌توان این قراردادها را مشمول قانون مدیریت پسماند دانست و آن را در سبد ضوابط پیوست هشت این قرارداد جای داد.

۷.۱.۲. آیین‌نامه رفع آلودگی زیست‌محیطی فعالیت‌های نفتی

این آیین‌نامه در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۴ توسط هیأت‌وزیران به تصویب رسید و حاوی تعهد وزارت نفت و شرکت‌های نفتی به منظور جلوگیری از آلودگی نفتی، جلوگیری از تخریب محیط‌زیست و جلوگیری از آلودگی هوای مناطق نفت‌خیز در کلیه فعالیت‌های نفتی شامل اکتشاف، استخراج، تصفیه، پالایش، انتقال، نگهداری، ذخیره‌سازی، تبدیل و فرآوری نفت و گاز می‌شود. معمولاً شرکت‌های نفتی دولتی که به‌عنوان کارفرما به انعقاد قرارداد EPC با پیمانکار اقدام می‌کنند، بیشتر تعهدات مربوط به ملاحظات زیست‌محیطی را بر ذمه پیمانکار قرار می‌دهند. البته این، نه به‌خاطر فرار از تکالیف قانونی، بلکه به‌عنوان ذات قراردادهای EPC نفت و گاز ایران است که پیمانکار همه مسئولیت‌های فنی و غیر آن، مانند ملاحظات زیست‌محیطی را برعهده می‌گیرد؛ چه اینکه قراردادهای EPC صنعت نفت و گاز محصول محور بوده و کارفرما با واگذاری یکجا و یکپارچه بخش‌های سه‌گانه قرارداد به پیمانکار، تنها به‌دنبال محصول پروژه است و از این حیث، مداخله‌ای (نه نظارت) در امور پیمانکار نمی‌کند؛ حتی در ملاحظات زیست‌محیطی. بنابراین باید گفت براساس این آیین‌نامه، وزارت نفت به‌منظور جلوگیری از هدررفتن ذخایر نفت و گاز و جلوگیری از آلودگی هوای مناطق نفت‌خیز، ملزم به رعایت مواردی همچون نسوزاندن نفت خام بر روی چاه‌های نفت از طریق استمرار سرمایه‌گذاری در طراحی و ساخت تجهیزات سیار فرآوری نفت خام و سایر فناوری‌های به‌نگام موجود و بازیافت و استفاده مجدد از گازهای همراه نفت در مناطق تولید نفت در خشکی و شرکت‌های پالایش و پتروشیمی شده است.

1. Upstream
2. Downstream

بنابراین آیین‌نامه یادشده، ناظر بر جلوگیری از آلودگی محیط‌زیست، برنامه‌ریزی برای مدیریت پسماند (ماده ۳)، برنامه‌ریزی برای مدیریت مواد خطرناک (بند ۳ ماده یک) و بازگرداندن زیست‌بوم به حالت اولیه (بند ۳ ماده یک) مناسب بوده و ملاحظات زیست‌محیطی احصاشده را پوشش داده و می‌تواند در سبب ضوابط محیط‌زیست (پیوست ۸) قرارداد EPC نفت‌وگاز ایران قرار گیرد.

۲. ۱. ۸. آیین‌نامه احداث و استفاده از تأسیسات در فلات قاره و منطقه انحصاری اقتصادی ایران در خلیج فارس و دریای عمان

«فلات قاره» وضعیتی برآمده از طبیعت (جغرافیا) و به مفهوم ادامه خشکی در دریاست. نخستین بار این عنوان در کنوانسیون مربوط به فلات قاره ۱۹۵۸ ژنو^۱ بیان گردید. این کنوانسیون اولین مقررات بین‌المللی در زمینه برچیدن تأسیسات مربوط به واحدهای نفتی فراساحلی است. طبق این کنوانسیون، دولت میزبان اجازه دارد در منطقه فلات قاره به نصب و ایجاد تأسیسات دریایی اقدام کند، اما اعمال این حق مشروط به اخلاص نکردن در فعالیتهای دریانوردی و ماهی‌گیری است. گفتنی است که دولت ایران کنوانسیون مزبور را امضا نموده اما تاکنون بدان ملحق (به علت عدم تصویب در قوه مقننه) نشده است که این وضعیت با حیثیت بین‌المللی کشور منافات داشته و بی‌تفاوت ماندن نسبت به امضای کنوانسیون از جانب دولت و پیگیری نکردن مراحل تصویب آن در قوه مقننه، نه تنها مانع شمول قطعی کنوانسیون و استفاده از مزایای آن می‌شود، بلکه در صحنه بین‌المللی نیز آثار ناخوشایندی برای کشور دارد (عنایت، ۱۳۶۸: ۲۴۷).

با وجود این، به نظر می‌رسد به علت نبود این مهم، هیأت‌وزیران به تصویب آیین‌نامه مزبور در تاریخ ۱۳۷۵/۹/۲۸ اقدام کرده باشد. برابر بند «الف» ماده یک آیین‌نامه یادشده، فلات قاره عبارت است از «بستر، زیر بستر، کف و زیر کف مناطق دریایی ماورای دریای سرزمین ایران و در امتداد و دنباله طبیعت قلمرو سرزمینی کشور تا لبه بیرونی حاشیه فلات قاره حداکثر تا مساحت دویست (۲۰۰) مایل دریایی از خط مبدایی که برای تعیین عرض دریای سرزمین در قوانین ایران پیش‌بینی شده است». از سویی، طبق بند «الف» ماده ۲ آیین‌نامه فوق حاکمیت دولت ایران جهت کاوش، اکتشاف، توسعه، استخراج، تولید، انتقال و بهره‌برداری از نفت‌وگاز و سایر مواد هیدروکربورها و هریک از انواع دیگر ذخایر و مواد معدنی موجود در بستر دریا، حفظ، حراست، تعمیر و تکمیل تأسیسات مربوط مورد پیش‌بینی قرار گرفته و برابر بند «ح» آیین‌نامه نامبرده، حفاظت از محیط‌زیست دریایی نیز به صورت کلی و بدون ذکر مصداق پیش‌بینی شده است.

1. The Geneva Convention on the Continental Shelf 1958.

اما با دقت در مفاد آیین‌نامه فوق و کنوانسیون ۱۹۵۸ مشخص می‌شود که این آیین‌نامه نمی‌تواند جایگزین مناسبی برای کنوانسیون مذکور باشد؛ زیرا در بند پنجم ماده ۵ کنوانسیون، بر پرچیده شدن سازه‌های نفت و گاز فراساحلی بلااستفاده یا متروکه به‌عنوان یکی از مصادیق ملاحظات زیست‌محیطی تأکید شده است، ولی در آیین‌نامه هیأت‌وزیران هیچ‌یک از مصادیق فوق مورد توجه قرار نگرفته و این مهم می‌تواند از مصادیق آسیب‌زای ملاحظات زیست‌محیطی تلقی گردد. بنابراین می‌توان گفت که یکی از مهم‌ترین این مصادیق، یعنی «برچیدن تأسیسات»، در قوانین داخلی مغفول مانده و فاقد پشتوانه قانونی است.

۲.۲. کنوانسیون‌های بین‌المللی مرتبط با ملاحظات زیست‌محیطی قرارداد EPC

افزون بر شناسایی قوانین و مقررات داخلی، ممکن است کارفرمای ایرانی اقدام به انعقاد قرارداد EPC نفت و گاز برای اکتشاف و تولید و توسعه میادین نفتی در مناطق دریایی نماید. بدین منظور اجرای پروژه به روش قرارداد EPC، می‌تواند در دریای مازندران، رودخانه کارون، دریای عمان، خلیج فارس یا میادین نفتی مشترک ایران با سایر کشورهای همسایه انجام شود که به نظر می‌رسد قوانین پیش‌گفته نمی‌توانند به‌گونه‌ای کامل همه جوانب ملاحظات زیست‌محیطی را پوشش دهند. از این رو، پیمانکاران بین‌المللی افزون بر رعایت کلیه قوانین ملی درباره موضوع‌های زیست‌محیطی، مکلف به اجرای خدمات خود براساس معیارها و دستورالعمل‌های مربوط به محیط‌زیست در صنعت نفت بین‌المللی هستند.

برتری این مهم، آن است که از یک سو، معیارهای بین‌المللی در برخی زمینه‌ها کیفیت بالاتری داشته و چه بسا کارآتر باشند و از سوی دیگر، مصادیق شناسایی‌نشده در قوانین داخلی را پوشش می‌دهند (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۷). از این رو، در تلاش برای جلوگیری از زیان‌های عمده محیط‌زیستی فرامرزی، تحلیل‌گران حقوق بین‌الملل مقررات و قواعد مربوط به رفتار و عملکرد دولت‌ها را که به منظور جلوگیری از وقوع آسیب‌ها و حوادث زیست‌محیطی قبل از وقوع آن‌ها طرح‌ریزی می‌شود، توسعه و تحول بخشیده‌اند (موسوی، ۱۳۹۴: ۹۵).

افزون بر این، امروزه دامنه مسئولیت‌های زیست‌محیطی را نمی‌توان محدود به طرفین اصلی قرارداد دانست، بلکه اشخاص درگیر و به تعبیر صحیح‌تر، پیمانکاران فرعی نیز باید پاسخگوی اعمال خود در این باره باشند (Mason, 2003: 1). از این رو، کنوانسیون‌های متعددی برای دستیابی به هدف مشترک ناشی از جلوگیری و یا کنترل آلودگی محیط‌زیست تدوین شده که به نظر می‌رسد در عمل چندان کامیاب نبوده‌اند.

علت این مهم را می‌توان در این موضوع دانست که اصولاً قوانین زیست‌محیطی انسان‌محور بوده و معمولاً هر جایی که در قوانین از اصطلاح طبیعت و محیط‌زیست سخن به میان آمده

است، آن را به منافع انسانی گره زده‌اند که این مسئله موجب بروز کاستی فلسفی حقوق محیط‌زیست گردیده است (فهمی، ۱۳۸۸: ۲۰۵). همچنین باید افزود که طرفین این قراردادها می‌توانند به منظور استانداردسازی قرارداد، به متون حقوقی بین‌المللی مراجعه کنند. این مهم در بند هشتم ماده ۱۳ قراردادهای EPC صنعت نفت و گاز ایران^۱ مورد اشاره قرار گرفته است. بنابراین، برای همگام شدن با معیارهای بین‌المللی در قراردادهای EPC می‌توان به کنوانسیون‌های مرتبط با این موضوع استناد کرد. البته باید گفت کنوانسیون‌های متعددی دربارهٔ جلوگیری از آلودگی محیط‌زیست منعقد شده و کشور ایران نیز بدان پیوسته است؛ اما همهٔ آن‌ها قابل تسری به موضوع بحث نیستند، مانند کنوانسیون جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی‌ها مصوب ۱۹۷۳ لندن. نکتهٔ درخور توجه آن است که حقوق‌دانان در کتاب‌های مربوط به حقوق معاهدات، حقوق بین‌الملل عمومی و مقالات علمی به شرح و بسط کنوانسیون‌های بین‌المللی پرداخته‌اند، ولی تاکنون به شناسایی کنوانسیون‌های مرتبط با ملاحظات زیست‌محیطی قراردادهای EPC صنعت نفت و گاز ایران توجه نکرده‌اند.

۱.۲.۲. کنوانسیون کویت

خلیج فارس و دریای عمان یکی از مهم‌ترین مناطق نفت‌خیز دنیاست که فعالیت‌های متعدد نفتی مانند اکتشاف، توسعه و استخراج نفت و گاز به روش قرارداد EPC در آن انجام می‌شود. کنوانسیون منطقه‌ای کویت^۲ برای حمایت و حفظ محیط‌زیست منطقه و زیست‌بوم دریایی در برابر آلودگی‌های ناشی از منابع نفتی واقع در خشکی و دریا در سال ۱۹۷۸ به تصویب رسید و ایران نیز براساس «لایحهٔ قانونی راجع به کنوانسیون منطقه‌ای کویت و پروتکل مربوط به مبارزه با آلودگی ناشی از نفت و سایر موارد مضره در موارد اضطراری مصوب ۱۳۵۸/۹/۲۱ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران» به این کنوانسیون پیوست. اهداف کنوانسیون کویت عبارت است از:

- جلوگیری و کاهش آلودگی محیط‌زیست دریایی و مبارزه با آلودگی در منطقه؛
- همکاری در زمینهٔ حمایت محیط‌زیست دریایی در برابر آلودگی نفتی؛
- حصول اطمینان از جریان‌های توسعهٔ صنعتی غیرآسیب‌زا به محیط‌زیست دریایی (شیروی،

۱۳۹۳: ۵۹۳).

۱. بند هشتم ماده ۱۳ قراردادهای EPC صنعت نفت و گاز ایران مقرر می‌دارد: «استانداردها، شناسه‌ها (کدها) و مراجع موردنیاز اجرای کار که در پیمان پیش‌بینی شده است، آخرین ویرایش آن‌ها در زمان عقد پیمان است، مگر آنکه به‌نحو دیگری در پیمان تصریح شده باشد. در موارد مسکوت در پیمان، از آخرین نگارش استانداردها و کدهای معتبر بین‌المللی هماهنگ با دیگر استانداردهای پیش‌بینی‌شده در پیمان، با تأیید کارفرما، استفاده می‌شود».

2. Kuwait Regional Convention for Co-Operation on the Protection of the Marine Environment from Pollution, 1978.

گفتنی است این کنوانسیون دارای پنج پروتکل است که جملگی در معنای اعم مربوط به حمایت از محیط‌زیست دریایی خلیج فارس و دریای عمان بوده و توسط طرفین قرارداد EPC نفت و گاز ایران اغلب به‌عنوان یکی از منابع قانونی در سبب ضوابط پیوست هشتم قرارداد یادشده گنجانده می‌شود.

۲.۲.۲. کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع مواد زائد و دیگر مواد

از دیگر کنوانسیون‌های مربوط به تلاش برای جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از نفت است که در سال ۱۹۷۲ در لندن^۱ تصویب و بعدها در سال ۱۹۹۶ بازنگری و اصلاح گردید. اعضای متعاهد این کنوانسیون باید به‌صورت منفرد و جمعی، کنترل مؤثر همه منابع آلودگی محیط‌زیست دریایی را دنبال کنند و به‌ویژه متعهد شوند تا به‌منظور جلوگیری از آلودگی دریاها از طریق دفع مواد زائد از طریق کشتی‌ها، هواپیماها و سکوها، نفتی، کلیه روش‌های عملی را به‌کار گیرند (شعبانی چهرمی، ۱۳۹۷: ۲۵۱).

گفتنی است که ایران به‌موجب «قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع مواد زائد و دیگر مواد مصوب ۱۳۷۵/۶/۲۵ مجلس شورای اسلامی» به کنوانسیون مزبور پیوسته است. این کنوانسیون نیز می‌تواند بسته به موضوع قرارداد EPC نفت و گاز، حاکم بر حقوق و تکالیف طرفین درباره ملاحظات زیست‌محیطی باشد؛ چه اینکه اگر موضوع قرارداد EPC، ساخت خطوط انتقال لوله از بستر خلیج فارس به یکی از پالایشگاه‌ها باشد، امکان آلودگی محیط‌زیست ناشی از جوش‌های صنعتی و یا دفع و تخلیه زائدات مربوط به عملیات فنی مستقر در بستر دریا وجود دارد.

بنابراین، برابر ماده یک این کنوانسیون، دولت‌هایی که در قراردادهای EPC کارفرما هستند، مکلف به جلوگیری از آلودگی محیط‌زیست دریایی و مدیریت پسماند دریایی می‌باشند که کارفرمایان ایرانی در عمل به‌سبب محصول‌محور بودن این قراردادها و اجرای پروژه توسط پیمانکار، چنین تعهداتی را بر ذمه پیمانکار قرار می‌دهند. از این‌رو، باید گفت این کنوانسیون نیز می‌تواند یکی از الزامات زیست‌محیطی مرتبط با قراردادهای EPC باشد؛ مشروط به اینکه: اولاً، دفع زائدات و ریختن آن به دریا عامدانه باشد، نه اتفاقی؛ ثانیاً، پروژه موردنظر در آب‌های دریایی جز آب‌های داخلی ایران مستقر باشد.

1. Convention on Preventive of Marine Pollution by Dumping of Wastes and other matter 1972. Adopted 29 Desember 1972.

۲.۲.۳. کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق دریاها^۱

کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق دریاها معاهده‌ای بین‌المللی است که در ۱۰ دسامبر ۱۹۸۲ در سازمان ملل متحد درباره حقوق دریاها به امضا رسید. این قرارداد بین‌المللی منبع اصلی حقوق دریاها بوده و به «قانون اساسی دریاها» معروف است و قواعد آن به‌طور گسترده‌ای حقوق بین‌الملل عرفی درباره حقوق دریاها را شناسایی کرده است.

برابر بند چهارم ماده یک این کنوانسیون، آلودگی دریایی عبارت است از تخلیه مستقیم یا غیرمستقیم مواد یا انرژی توسط انسان به محیط‌زیست دریایی که به سلامت انسان لطمه وارد نماید و برای فعالیت‌های دریایی مانند ماهی‌گیری مانع ایجاد کند و گوارایی آب را کاهش دهد. در این کنوانسیون نیز به موضوع برچیده شدن کلی یا جزئی تأسیسات که یکی از مصادیق حفاظت از محیط‌زیست است، پرداخته شده است. بند سوم ماده ۶۰ کنوانسیون حقوق دریاها بیان می‌دارد: «هر تأسیسات یا سازه‌ای که رها شده یا بلااستفاده باشد باید برای ایمنی کشتی‌ها برچیده شود. برای این کار تمام استانداردهایی که مورد پذیرش عمومی هستند باید توسط سازمان‌های بین‌المللی واجد شرایط رعایت شوند...». طبق مواد ۶۰ و ۷۶ کنوانسیون، مفاد این کنوانسیون بر پروژه‌های نفتی و گازی که در منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره اجرا می‌شوند، اعمال می‌گردد؛ چه اینکه برچیدن تأسیسات و سکوها نفتی، یکی از مصادیق ملاحظات زیست‌محیطی است. موادی که در ساخت سکوها به کار رفته‌اند، مانند فولاد، بتن یا مقادیر باقی‌مانده فلزات سنگین و هیدروکربن‌ها و تراشه‌های حفاری، ممکن است آسیب‌های جدی به محیط‌زیست دریایی و جانداران آن وارد سازد. بعضی از مواد روی سکو سمی بوده و برای ماهی‌ها و دیگر جانداران دریایی زیان‌بار است (ابراهیمی، ۱۳۹۵: ۳۴۵). دولت ایران این کنوانسیون را مانند کنوانسیون فلات قاره ۱۹۵۸ ژنو امضا کرده، ولی هنوز به تصویب نهایی نرسانده است (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۱: ۲۸۳).

بنابراین، پرسشی که به ذهن می‌رسد این است که آیا کنوانسیون را که هنوز به تصویب قوه مقننه نرسیده است می‌توان جزء منابع قانونی تلقی کرد یا خیر؟ بدیهی‌ترین پاسخ، استناد به اصل ۱۲۵ قانون اساسی ایران است و بنابر قاعده تا زمانی که قوه مقننه به تصویب کنوانسیون اقدام نکند، نمی‌توان آن را جزء منابع حقوق داخلی تلقی نمود. اما از سوی دیگر، گفته شده است که امضای معاهده صرفاً عمل تشریفاتی نبوده و امضای معاهدات و کنوانسیون‌ها توسط دولت، موجب شناسایی قواعد شکلی مانند الحاق، حق شرط و چگونگی به اجرا درآمدن مفاد آن می‌شود (فلسفی، ۱۳۹۸: ۲۰۶). مؤید این ادعا قسمت اخیر بند «الف» ماده ۱۸ عهدنامه ۱۹۶۸ وین است که به‌موجب آن ایران به عدم لطمه به موضوع و هدف معاهده تا زمان تصویب متعهد شده و

1. The United Nations Law of the Sea Convention 1982 (UNCLOS)

به سخن دیگر، دولت ایران نباید عملی برخلاف کنوانسیون انجام دهد. بدین سان کنوانسیون‌ها و عهدنامه‌های بین‌المللی در مقام توضیح، تبیین و تدوین عرف بین‌المللی بوده و امروزه برای کشورهای غیرمتعاقد نیز، به عنوان قواعد عرفی لازم‌الاتباع است (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۵: ۵).

افزون بر این، گفته شده است که برابر ماده ۳ کنوانسیون ۲۰۰۱ یونسکو که ایران عضو آن شده و در تاریخ ۱۳/۹/۱۳۸۷ با عنوان «قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حفاظت از میراث فرهنگی زیر آب» توسط قوه مقننه به تصویب رسیده است، پاره‌ای از مقررات کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها درباره موضوع بحث در این کنوانسیون مورد اشاره و احاله قرار گرفته و برای دولت‌های عضو آن الزام‌آور خواهد بود؛ هرچند دولت ایران، کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها را تصویب نکرده باشد (رضوی‌راد، ۱۳۹۹: ۱۲۸).

با توجه به نظرات پیش‌گفته، باید گفت که نمی‌توان استدلال‌های بالا را دلیل پذیرش الزام‌آور بودن کنوانسیون مورد اشاره برای ایران دانست؛ چه اینکه صریح‌تر از استدلال فوق، «قانون موافقت‌نامه مربوط به اجرای مفاد کنوانسیون سازمان ملل متحد در زمینه حقوق دریاها مصوب ۱۹ آذر ۱۳۶۱ ه.ش. برابر با ۱۰ دسامبر ۱۹۸۲ میلادی راجع به حفظ و مدیریت ذخایر ماهیان مهاجر و دوکاشانه‌ای مصوب ۱۳۷۶/۰۷/۲۳ مجلس شورای اسلامی» است که این قانون هم نمی‌تواند ناظر به تصویب خود کنوانسیون حقوق دریاها در ایران باشد؛ زیرا به دلایلی که پیش‌تر گذشت، ایران مسیری غیر از تصویب خود کنوانسیون را در پیش گرفته و قسمت‌هایی از آن را که موافق و همسو با منافع ملی باشد، در قوانین داخلی تصویب نموده (مواردی مانند حفاظت از میراث فرهنگی و مدیریت ماهیان مهاجر و دوکاشانه‌ای) و نسبت به دیگر قسمت‌های کنوانسیون که مخالف منافع ملی باشد، با تمسک به اعلامیه تفسیری، مخالفت خود را اعلام می‌کند. بنابراین نمی‌توان کنوانسیون فوق را در شمار منابع قانونی و یا قواعد عرفی ملاحظات زیست‌محیطی در قراردادهای موضوع بحث گنجانند؛ چه اینکه نظر به اعلامیه تفسیری و ایرادهای مکرر چهارگانه ایران در باب ارجاع اجباری به روش‌های حقوقی حل و فصل اختلافات در کنوانسیون (مانند اختلاف ایران و امارات درباره جزایر سه‌گانه ایرانی)، حق عبور بی‌ضرر کشتی‌های نظامی در دریای سرزمینی، حق عبور ترانزیتی از تنگه‌ها، ترسیم خطوط مبدأ و تحدید حدود مناطق دریا، موجب عدم تصویب کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها شده و این مهم موجب لازم‌الاجرا نشدن عرف بین‌المللی در مورد کنوانسیون حقوق دریاها نسبت به ایران شده است. بنابراین به نظر می‌رسد به دلایل پیش‌گفته، یا ایران باید این کنوانسیون را تصویب کند و یا همسو با منافع ملی خود اقدام به تصویب قوانین داخلی نماید؛ زیرا در فرضی که موضوع برچیدن تأسیسات در قرارداد EPC نفت‌وگاز ایران پیش‌بینی نشود، این مهم فاقد ضمانت‌اجرای قانونی و قراردادی بوده و نظر

به تخصصی و فنی بودن برچیدن تأسیسات، به‌ویژه در فراساحل، کارفرمای ایرانی با صرف هزینه بالا، باید خود به برچیدن تأسیسات اقدام کند.

نتیجه

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، می‌توان گفت مصادیق احصاشده ملاحظات زیست‌محیطی قراردادهای EPC اختصاصی نفت‌وگاز ایران، بدون توجه به معیارهای این صنعت به دو دسته کلی تقسیم می‌شود.

عنوان دسته اول برچیدن کارگاه موضوع بند سوم ماده ۱۶ بوده که حاوی برچیدن تأسیسات، خروج مصالح مازاد و تأسیسات جانبی است و دسته دوم رعایت مفاد پیوست هشت این قراردادها با مصادیق جلوگیری از آلاینده‌گی محیط‌زیست، مدیریت پسماند، اتخاذ مدیریت صحیح برای مواد خطرناک مربوط به پروژه و بازگرداندن زیست‌بوم به حالت اولیه است. با توجه به شناسایی مصادیق ملاحظات زیست‌محیطی در قراردادهای موضوع بحث، می‌توان منابع قانونی حاکم بر آن‌ها را شناسایی کرد.

جامع‌ترین مقررۀ قانونی که توانسته است بیشترین مصادیق احصاشده در قراردادهای EPC را پوشش دهد آیین‌نامه رفع آلودگی زیست‌محیطی فعالیت‌های نفتی است. برابر این آیین‌نامه، مصادیقی مانند جلوگیری از آلودگی محیط‌زیست، برنامه‌ریزی برای مدیریت پسماند، برنامه‌ریزی برای مدیریت مواد خطرناک و بازگرداندن زیست‌بوم به حالت اولیه مورد شناسایی قرار گرفته است. از میان مصادیق ملاحظات زیست‌محیطی، موضوع جلوگیری از آلاینده‌گی محیط‌زیست بیشترین منابع قانونی را به خود اختصاص داده است. این مصداق در بند «ج» ماده ۱۰۴ قانون برنامه پنج‌ساله سوم کشور، قانون حفاظت و به‌سازی محیط‌زیست و قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی مورد شناسایی قرار گرفته است.

همچنین باید گفت که موضوع مدیریت پسماند به‌عنوان یکی از مصادیق احصاشده در قراردادهای موضوع بحث، دارای پشتوانۀ قانونی بوده و در قانون مدیریت پسماند شناسایی شده، اما نکته قابل‌تأمل آن است که مهم‌ترین مصداق احصاشده در قراردادهای EPC نفت‌وگاز ایران، با عنوان برچیدن تأسیسات در قوانین داخلی فاقد پشتوانۀ قانونی بوده و توسط قانون‌گذار ایرانی مورد شناسایی قرار نگرفته و این کاستی، به‌ویژه در مواردی که اجرای پروژه در فراساحل باشد، بیشتر خودنمایی می‌کند.

بدین‌سان به نظر می‌رسد برای برطرف نمودن این کاستی‌ها و خلأ قوانین داخلی، ایران باید کنوانسیون‌های موضوع بحث را تصویب کند. افزون‌براین، پیشنهاد می‌گردد که ملاحظات زیست‌محیطی مندرج در قراردادهای EPC صنعت نفت ایران اصلاح و معیارهای بین‌المللی

زیست‌محیطی در این قراردادها اعمال شود. همچنین باید توجه داشت که کارفرما در این قراردادها هیچ‌گونه مداخله‌ای نکرده و تنها به دنبال محصول پروژه است و بدین سبب تا پایان پروژه نظارتی بر ملاحظات زیست‌محیطی ندارد. از این رو، پیشنهاد می‌شود علاوه بر تدوین مقررات برای نظارت، نظام نظارتی جامعی برای ملاحظات زیست‌محیطی پروژه‌های EPC تدوین گردد.

بیانیه نبود تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که تعارض منافع در مقاله حاضر وجود نداشته و همه مسائل اخلاق در پژوهش، شامل پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک‌بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، سوءرفتار و مسائلی از این دست، به‌طور کامل رعایت شده است.

قدردانی

از استادان محترم جناب آقای دکتر سید نصرالله ابراهیمی و جناب آقای دکتر مصطفی ماندگار به سبب بازبینی موشکافانه مقاله و ارائه نظرات ارزشمند آن‌ها، کمال تشکر را داریم.

منابع

ابراهیمی، سید نصرالله (۱۳۹۰). «حقوق انرژی». نخستین همایش ملی، به اهتمام دکتر الهام امین‌زاده، تهران، مؤسسه انتشارات دادگستر.

ابراهیمی، سید نصرالله؛ آقاسیدجعفر کشفی، مونا (۱۳۹۵). «شناسایی و ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی، اجتماعی، ایمنی، امنیتی و بهداشتی (ESHIA) پروژه‌های بالادستی صنعت نفت و گاز». مجله مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۷، شماره اول، ص ۲۲-
<https://doi.org/10.22059/jcl.2016.58597.1>

ابراهیمی، نصرالله؛ دانایی، کیمیا؛ کورکی‌نژاد قرایی، مجید (۱۳۹۵). «رژیم حقوقی حاکم بر برچیدن تأسیسات نفتی در فراساحل در کنوانسیون‌های بین‌المللی و حقوق نروژ و انگلیس». مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۶، شماره ۳، ص ۳۶۲-۳۴۳.
<https://doi.org/10.22059/jlq.2016.58990>

حاتمی، علی؛ کریمیان، اسماعیل (۱۳۹۳). حقوق سرمایه‌گذاری خارجی در پرتو قانون و قراردادهای سرمایه‌گذاری. تهران، انتشارات تپسا.

رضوی‌راد، محمد (۱۳۹۹). «وضعیت حقوقی الزامات زیست‌محیطی کنوانسیون مارپل برای دولت‌های عضو کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای». *مجله مطالعات حقوق انرژی*، دوره ۶، شماره اول، ص ۱۱۵-۱۳۱.

<https://doi.org/10.22059/jrels.2020.278740.274>

ساردوئی‌نسب، محمد؛ کاظمی، اصغر (۱۳۹۸). «ابعاد حقوقی برچیدن واحدهای شناور تولید، فرآورش و ذخیره‌سازی

نفت و گاز ساحلی». *مجله مطالعات حقوق انرژی*، دوره ۵، شماره اول، ص ۷۶-۶۱.

<https://doi.org/10.22059/jrels.2019.287885.302>

شعبانی جهرمی، فریده (۱۳۹۷). *حقوق حفاری*. تهران، شرکت سهامی انتشار.

شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۳). *حقوق نفت و گاز*. تهران، انتشارات میزان.

صابری، روح‌الله (۱۳۹۵). *مسئولیت ناشی از عیب طراحی و ساخت در قراردادهای کلید در دست و EPC*. تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش.

ضیائی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۹۱). *حقوق بین‌الملل عمومی*. چاپ چهل‌وسوم، تهران، انتشارات گنج‌دانش.

_____ (۱۳۹۵). *حقوق معاهدات بین‌المللی*. چاپ ششم، تهران، انتشارات گنج‌دانش.

عنایت، سیدحسین (۱۳۶۵). «تنظیم معاهدات بین‌المللی در حقوق کنونی ایران و مطالعه تطبیقی آن با فقه اسلامی و حقوق بین‌الملل معاصر». *مجله حقوقی بین‌المللی*، دوره ۹، شماره ۱۰، ص ۹۹-۱۹۴.

<https://doi.org/10.22066/cilamag.1986.18412>

فرج دنیوی، حسن (۱۳۸۷). «مدیریت پسماندها در حقوق ایران و فرانسه (با تأکید بر قانون مدیریت پسماندها مصوب ۱۳۸۳)». *فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، دوره ۳۸، شماره اول، ص ۱۶۵-۱۷۸.

https://jllq.ut.ac.ir/article_19425.html

فلسفی، هدایت‌الله (۱۳۹۸). *حقوق بین‌الملل معاهدات*. چاپ ششم، تهران، نشر نو.

فهیمی، عزیزالله؛ مشهدی، علی (۱۳۸۸). «ارزش ذاتی و ارزش ابزاری در فلسفه محیط‌زیست (از رویکردهای فلسفی تا راهبردهای حقوقی)». *فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه قم*، سال یازدهم، شماره اول، ص ۱۹۵-۲۱۶.

<https://doi.org/10.22091/pfk.2009.191>

مسعودی، فرزاد؛ ابراهیمی، سیدنصرالله؛ ماندگار، مصطفی؛ رنجبر، مسعودرضا (۱۳۹۹). «اصول حقوقی عمومی حاکم بر قراردادهای مهندسی، تأمین کالا، خدمات و ساخت در صنعت نفت و گاز

ایران». مجله تعالی حقوق، فصلنامه دادرسی عمومی و انقلاب تهران، دوره ۶، شماره اول، ص ۱۷۷-۱۵۰.

<https://doi.org/10.22034/thdad.2020.242064>

مسعودی، فرزاد؛ ابراهیمی، سید نصرالله؛ ماندگار، مصطفی؛ رنجبر، مسعودرضا (۱۴۰۰). «عقد معین بودن قراردادهای مهندسی، تأمین کالا، خدمات و ساخت (EPC) در نظام حقوقی ایران». فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دوره ۱۷، شماره ۴۹، ص ۳۲-۱۱.

<https://sanad.iau.ir/Journal/jlap/Article/799416>

موسوی، سید فضل الله؛ شیرمردی دزکی، محمدرضا (۱۳۹۴). «تحلیل رویکرد زیست محیطی در قراردادهای نفتی». فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، دوره اول، شماره اول، ص ۱۱۶-۹۱.

<https://doi.org/10.22059/jrels.2015.54554>

References

- Abbaspour, Majid; Sanaz Toutouchian; Tooraj Dana; Zahra Abed; Solmaz Toutouchian (2018). "Environmental Parametric Cost Model in oil and Gas EPC Contract, sustainability". www.mdpi.com/journal/sustainability (Accessed 1 February 2019).
- Ebrahimi, Seyed Nasrollah (2010). "Energy Laws". *the first national conference*, by Dr. Elham Aminzadeh, Justice Publications Institute, first edition.[in Persian]
- Ebrahimi, Seyed Nasrollah; Mona Agha Seyed Jafar Kashfi (2016). "Environmental, social, safety, security and health impacts assessment (ESHIA) for upstream oil and gas projects". *Comparative Law Review*, Volume 7, Issue 1, April 2016, PP. 1-22. <https://doi.org/10.22059/jcl.2016.58597> [in Persian]
- Ebrahimi, Seyed Nasrollah; kimia Danaei; Majid Korakinejad Gharaee (2016). "The legal regime governing the decommissioning of offshore petroleum installations in international conventions and Norway and England laws". *Private Law Studies Quarterly*, Volume 46, Issue 3, PP. 343-362. <https://doi.org/10.22059/jlq.2016.58990> [in Persian]
- Enayat, Seyyed Hossein (1986). "Regulation of international treaties in Iran's current law and its comparative study with

- Islamic jurisprudence and contemporary international law”. *International Law Journal*, Volume 9, Number 10. PP. 99-194. <https://doi.org/10.22066/cilamag.1986.18412> [in Persian]
- Faraj Dinavi, Hassan (2007). “Waste management in Iranian and French law (with an emphasis on the waste management law approved in 2013)”. *Law Quarterly, Journal of the Faculty of Law and Political Science*, Volume 38, Number 1. PP. 178-165. https://jlq.ut.ac.ir/article_19425.html [in Persian]
- Falsafi, Hedayat Allah (2018). *International Law of Treaties*, 6th edition, Tehran, New Publications. [in Persian]
- Fahimi, Azizollah; Ali Mashhdi (2019), “Intrinsic and instrumental value in environmental philosophy (from philosophical approaches to legal strategies)”. *Journal of Philosophical Theological Research*, Volume 11, Issue 1, PP. 195-216. <https://doi.org/10.22091/pfk.2009.191> [in Persian]
- Hatami, Ali; Esmail Karimian (2013). *Foreign investment rights in the light of law and investment contracts*. Tisa Publications, 1st edition, Tehran. [in Persian]
- Macdonald, John M (1994). “Artificial Reef Debate: Habitat Enhancement or Waste Disposal?”. *Ocean Development & International Law*, 25(1), PP. 87-118. <https://doi.org/10.1080/00908329409546027>
- Mason, Michael (2003). “Civil Liability for Oil Pollution Damage: Examining the Evolving Scope for Environmental Compensation in the International Regime”. *Marine Policy*, Vol. 27. Issue 1. [https://doi.org/10.1016/S0308-597X\(02\)00051-9](https://doi.org/10.1016/S0308-597X(02)00051-9)
- Masoudi, Farzad; Seyyed Nasrollah Ebrahimi; Mostafa Mandegar; Masoodreza Ranjbar (2020). “Public Legal Principles of Engineering, Procurement and Construction Contracts in Iran’s Oil and Gas Industry”. *Culmination of Law, Journal of the Public and Revolution Prosecutors office of Tehran*, PP. 150-177. <https://doi.org/10.22034/thdad.2020.242064> [in Persian]

- Masoudi, Farzad; Seyyed Nasrollah Ebrahimi; Mostafa Mandegar; Masoodreza Ranjbar (2021). "The definite nature of engineering, Procurement and construction (EPC) contracts in Iran's legal system". *Private and Criminal Law Research Quarterly*, Islamic Azad University, Science and Research Unit, Volume 17, Number 49, PP. 11-32.
<https://sanad.iau.ir/Journal/jlap/Article/799416> [in Persian]
- Mosavi, Seyed Fazlollah; Mohamad Reza Shirmardi Dezki (2015). "An analysis of the environmental approach in oil contracts". *Energy Law Studies*, Volume 1, Issue 1, PP. 91-116. <https://doi.org/10.22059/jrels.2015.54554> [in Persian]
- Picha, Jan; Ales Tomek; Hary Lowitt (2015). "Application of EPC contract in International power projects, Department of construction Management and Economics, faculty of civil Engineering". *Czech Technical University in Prague*, Thakurova 7. <https://www.researchgate.net> (Accessed 21 December 2016).
- Razavirad, Mohammad (2020). "LEGAL STATUS OF THE ENVIRONMENTAL REQUIREMENTS OF THE MARPOL CONVENTION FOR THE STATES PARTIES TO UNCLOS". *Energy Law Studies*, Volume 6, Issue 1, PP. 115-131. <https://doi.org/10.22059/jrels.2020.278740.274> [in Persian]
- Sardoueinassab, Mohammad; Asghar Kazemi (2019). "The Legal Dimensions of Offshore Oil and Gas Units, Floating, Production, Processing and Discharge". *Energy Law Studies*, Volume 5, Issue 1, PP. 61-76. <https://doi.org/10.22059/jrels.2019.287885.302> [in Persian]
- Shabani Jahormi, Farideh (2017). *Drilling rights*. first edition, Tehran, Publishing Company. [in Persian]
- Shiravi, Abdul Hossein (2014). *Oil and Gas Laws*. first edition, Tehran, Mizan Publications. [in Persian]
- Sabri, Ruhollah (2015). *Liability due to design and construction defects in turnkey and EPC contracts*. first edition, Tehran, Shahr Danesh Institute of Legal Studies and Research. [in Persian]

- Tienhaara, Kyla (2011). “Foreign Investment Contracts in the oil & gas sector: A Survey of Environmentally Relevant Clauses”. *sustainable Development Law & Policy*, Vol. 1. <https://www.iisd.org/> (Accessed 18 April 2018)
- Ziai Begdali, Mohammad Reza (2011). *Public International Law*. 43rd edition, Tehran, Ganj Danesh Publications. [in Persian]
- Ziai Bigdali, Mohammad Reza (2015). *Law of international treaties*, 6th edition, Tehran, Ganj Danesh Publications. [in Persian]